Kansalaisparlamentti
Medborgarparlamentet

Lausunto tulevaisuusvaliokunnan kuulemiseen 27.9.2024: Kansalaisparlamentti -kokeilu

Kimmo Grönlund, Åbo Akademi ja Kaisa Herne, Tampereen yliopisto

Miksi?

Vaikka demokratian tila maailmalla on laskenut yhtäjaksoisesti noin kaksi vuosikymmentä, Suomen liberaalidemokratian tilanne on edelleen melko hyvä. Tuoreet vertailevat tutkimukset (Freedom House 2024, IDEA 2024, Nord et al. 2024) sijoittavat Suomen maailman kärkimaiden joukkoon eri mittareilla tarkasteltuna. Vaalidemokratian peruspilarit toimivat Suomessa. Meillä on erittäin korkea nk. vaali-integriteetti, joka ottaa huomioon vaalien vapauden, yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden, vaaleja edeltävän korkeatasoisen ja eri vaihtoehtoja tarjoavan keskustelun ja vaalijärjestelmän muutosten oikeudenmukaisuuden (Garnett et al. 2024). Oikeusvaltioperiaate toimii hyvin (IDEA 2024) ja meillä on alhainen korruptio (Transparency International 2024). Myös ihmisten välinen eli sosiaalinen luottamus on Suomessa korkealla tasolla. Kaikki edellä mainitut tekijät ovat tärkeitä edellytyksiä demokratian toimivuudelle. Suomi on lisäksi pohjoismainen hyvinvointivaltio, jonka korporatiivisen perinteen mukaisesti kuullaan laajasti järjestäytyneitä intressejä erityisesti eduskunnan valiokunnissa.

Suomen demokratiallakin on kuitenkin haasteita. OECD:n mukaan ”suomalainen paradoksi” muodostuu siitä, että kansalaisilla on melko korkea luottamus poliittisiin instituutioihin, mutta alhainen usko omiin mahdollisuuksiin vaikuttaa poliittisiin päätöksiin (Valtioneuvosto 2024). Ongelmana on myös melko alhainen vaaliosallistumisen aste. Runsaat 70 prosenttia kotimaan äänioikeutetuista äänestää yleensä eduskuntavaaleissa, mutta EU-, kunta- ja aluevaaleissa äänestysprosentti jää merkittävän alhaiseksi (40–55 %). Lisäksi äänestämättä jättäminen on vahvasti sidoksissa koulutustasoon ja ikään. Vuoden 2023 eduskuntavaaleissa 25–34-vuotiaiden vain peruskoulun käyneiden joukossa äänestysprosentti oli 32, kun saman ikäluokan ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneilla se oli 90 (Grönlund & Strandberg 2023, 17). Yksi demokratian perusperiaate on *inklusiivuus*, eli se, että kaikkia niitä, joita päätöksenteko koskee, kuullaan tasapuolisesti. Tällä hetkellä inklusiivisuus toteutuu Suomessa heikosti.

Politiikan tutkijat ovat viime vuosikymmeninä kehittäneet *demokraattisia innovaatioita*, joiden tarkoitus on osallistaa kansalaisia vaalidemokratiaa täydentäen. Oma asiantuntemuksemme liittyy nimenomaan satunnaisotantaan perustuviin kansalaispaneeleihin, joiden osallistujat saavat tasapuolista tietoa käsittelyssä olevista asioista ja keskustelevat pienryhmissä. Osallistujien mielipiteet mitataan ennen ja jälkeen keskustelun. Tavoitteena on tasapuolinen ja inklusiivinen keskustelu. Siksi pienryhmäkeskusteluja fasilitoi koulutettu moderaattori. Keskustelulle annetaan säännöt, joissa kehotetaan perustelemaan mielipiteet, kuuntelemaan ja kunnioittamaan muita sekä pohtimaan keskustelussa esiin nousseita argumentteja. *Tällaisen puntaroinnin jälkeen pyrimme saamaan selville arvion harkitusta kansalaismielipiteestä*.

Kansalaisaloitteet

Kansalaisaloitteet ovat suosittu tapa vaikuttaa eduskunnan päätöksentekoon. Eduskunnalle on jätetty kaikkiaan noin 1500 kansalaisaloitetta, mutta lainsäädäntöä kansalaisaloitteiden pohjalta on syntynyt hyvin vähän. Riskinä on, että kansalaiset kokevat kansalaisaloitteen näennäisvaikuttamiseksi, jossa heille annetaan mahdollisuus ilmaista mielipiteensä ilman todellista mahdollisuutta vaikuttaa tehtyihin päätöksiin. Kansalaisaloitteiden korkeaan hylkäysosuuteen voi vaikuttaa hallitusten haluttomuus edistää hallitusohjelmaan kuulumatonta lainsäädäntöä. Kansalaisaloitejärjestelmä kuitenkin vesittyy, jos vain hyvin harva aloite hyväksytään lainsäädännön perustaksi.

Mikä kansalaisparlamentti?

Lausuntomme perustuu Åbo Akademin, Tampereen yliopiston ja Stanfordin yliopiston tutkijoiden, eduskunnan ja Sitran järjestämään kansalaisparlamentti-kokeiluun (www.kansalaisparlamentti.net), jota lausunnon laatijat johtivat. Kansalaisparlamenttiin osallistui 671 suomalaista, jotka saivat kutsun satunnaisotoksen perusteella. Osallistujat keskustelivat neljästä kansalaisaloitteesta, jotka koskivat kannabiksen laillistamista (11377), huumeiden käyttötilakokeilun sallimista (KAA 3/2023 vp), polttoaineveron kohtuullistamista (KAA 1/2023 vp) ja dieselin käyttövoimaveron poistamista (KAA 2/2023 vp). Osallistujien aloitteita koskevat mielipiteet ja aloitteiden teemoja koskeva tietotaso mitattiin kyselytutkimuksella ennen osallistumista ja sen jälkeen. Kansalaisparlamentissa osallistujat saivat ennen keskustelutilaisuutta tasapuolista tietoa käsiteltävistä kansalaisaloitteista, esittivät tilaisuuden aikana kysymyksiä asiantuntijoille ja keskustelivat kansalaisaloitteiden teemoista pienryhmissä koulutetun moderaattorin avustamina. Osallistuminen tapahtui joko lähitapaamisena Helsingissä tai verkossa.

Tutkimme kansalaisparlamentin avulla, johtaako eri tavoin toteutetut keskustelut samanlaisiin tuloksiin. *Jaoimme osallistujat sen vuoksi satunnaisesti kolmeen erilaiseen keskusteluympäristöön: lähitapaamisena tapahtuvaan ja ihmisten moderoimaan keskusteluun, verkossa tapahtuvaan ihmisten moderoimaan keskusteluun ja verkossa tapahtuvaan automaattisesti moderoituun keskusteluun.* Kahdessa ensimmäisessä osallistujat keskustelivat pienryhmissä, joissa keskustelua ohjasi tehtävään koulutettu moderaattori. Kolmannessa keskustelu tapahtui keskustelualustalla, jossa moderointi tapahtui algoritmin avulla. Kaikissa ympäritöissä osallistujat olivat läsnä omilla kasvoillaan ja omilla nimillään. Tärkeä motivaatio tutkimusasetelmaan oli se, että kansalaisten osallistaminen automaattisesti moderoidulla alustalla olisi lähitapaamista ja ihmisten moderoimaa keskustelua huomattavasti halvempi toteuttaa.

Havaitsimme että tasa-arvoinen, toisia kunnioittava ja puntaroiva keskustelu onnistui hyvälaatuisena kaikissa keskusteluympäristöissä. Tiedon, asiantuntijakuulemisen ja puntaroivan keskustelun tuloksena osallistujien mielipiteet muuttuivat samansuuntaisesti kaikissa kolmessa ympäristössä:

- Mielipiteet huumeiden käyttötilakokeilun ja kannabiksen laillistamisen suhteen muuttuivat myönteisempään suuntaan.

- Mielipiteet polttoaineverotukseen liittyvien kansalaisaloitteiden suhteen muuttuivat kielteisempään suuntaan.
- Mielipiteiden muutokset olivat tilastollisesti merkitseviä.
- Kansalaisparlamentin enemmistön mielipide muuttui kielteisestä myönteiseksi kannabiksen laillistamisen suhteen.
- Kansalaisparlamentin enemmistön mielipide muuttui myönteisestä kielteiseksi dieselin käyttövoimaeron poistamisen suhteen.

Kansalaisparlamentin tulokset osoittavat, että eri keskusteluympäristöt toimivat hyvin ja osallistumiskokemukset olivat samankaltaiset. Osallistujat oppivat selvästi huumausaineisiin ja polttoaineverotukseen liittyvistä teemoista tiedon saannin ja puntaroinnin tuloksena. Oppimistulokset olivat samanlaiset kaikissa kolmessa keskusteluympäristössä. *Tutkimuksen tulosten perusteella automaattisesti moderoitua keskustelua voi suositella käytettäväksi, jos halutaan vähentää kansalaisten suoraan osallistumiseen liittyviä kustannuksia.*

Politiikkasuositukset, Suomen demokraattinen järjestelmä 2050

Kansalaisparlamentti voi toimia eduskunnan päätöksenteon tukena osana suomalaista demokratiaa. Kansalaisaloitteet ovat jo nyt luoneet kansalaisille uuden tavan tuoda asioita eduskunnan päätettäväksi. Mutta vaikka kansalaisaloitteet edellyttävät melko suurta allekirjoittajien joukkoa, ne eivät sinällään edusta julkista mielipidettä. Kansanedustajat eivät siten tiedä, mitä kansalaiset keskimäärin ajattelevat aloitteissa ajetuista asioista. *Ehdotamme, että eduskunta kehittäisi edelleen alla kuvatun kansalaisparlamentin tyyppistä menetelmää täydentämään (joidenkin) kansalaisaloitteiden käsittelyä.* Kansalaisparlamentti voisi kokoontua muutaman kerran vaalikauden aikana. *Kansalaisparlamentin avulla eduskunta saisi tietoa siitä, miten satunnaisotoksella valittujen kansalaisten mielipiteet kansalaisaloitteiden teemoista kehittyvät, kun he kuulevat asiantuntijoita ja keskustelevat rakentavassa hengessä kansalaisaloitteista. Lisäksi eduskunta olisi mukana kehittämässä vahvaa demokratiaa, jossa kansalaisten ääntä kuullaan myös vaalien välillä. Menettely siirtäisi Suomen kansalaisosallistamisen eturintamaan kansainvälisesti.*

Lähteet

Freedom House. 2024. *Freedom in the World 2024*. Washington: Freedom House. https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2024/mounting-damage-flawed-elections-and-armed-conflict

Garnett, Holly Ann, Toby S. James, and Sofia Caal-Lam. 2024. *Electoral Integrity Global Report 2024. Year in Elections Global Report 2024*. The Electoral Integrity Project.

IDEA. 2024. *The Global State of Democracy 2024: Strengthening the Legitimacy of Elections in a Time of Radical Uncertainty.* Stockholm: International Idea. https://doi.org/10.31752/idea.2024.55

Nord, Marina, Martin Lundstedt, David Altman, Fabio Angiolillo, Cecilia Borella, Tiago Fernandes, Lisa Gastaldi, Ana Good God, Natalia Natsika, and Staffan I. Lindberg. 2024. *Democracy Report 2024: Democracy Winning and Losing at the Ballot.* University of Gothenburg: V-Dem Institute

Valtioneuvosto. 2024. https://valtioneuvosto.fi/-//10623/oecd-n-luottamusarviointi-antaa-suomelle-suosituksia-toimista-joilla-voidaan-vahvistaa-kansalaisten-luottamusta-hallintoon-ja-julkisiin-instituutioihin

Transparency International. 2024. *Corruption Perceptions Index 2023.* https://www.transparency.org/en/cpi/2023